

KAROLINA DUDZIC-GYURKOVICH*

PRZYSZŁOŚĆ ALEI RÓŻ
– AUTORSKA WIZJA PROJEKTOWATHE FUTURE OF AVENUE OF ROSES
– AUTHORIAL DESIGN VISION

Streszczenie

O historii Nowej Huty powstało bardzo wiele opracowań naukowych i popularnonaukowych. Po ponad sześćdziesięciu latach, które minęły od rozpoczęcia budowy, nie wszystkie sekwencje jej kompozycji urbanistycznej pozostają czytelne dla użytkowników przestrzeni miejskiej. Gmina Miejska Kraków rozpisała jesienią 2011 roku konkurs architektoniczno-urbanistyczny, ideowy na opracowanie koncepcji rewitalizacji przestrzeni publicznej w osi alei Róż i placu Centralnego. W niniejszym artykule przedstawiono autorską wizję projektową przyszłości przestrzeni publicznych *socrealistycznego miasta przyszłości*.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, przestrzeń publiczna, kompozycja urbanistyczna, Nowa Huta

Abstract

There is a considerable number of scientific and popular science papers on the history of Nowa Huta. More than sixty years after the commencement of construction, not all the sequences of its urban composition remain legible to the users of this urban space. In the autumn of 2011, the Municipal Commune of Krakow announced an ideological architectural and urban competition for a concept of revitalizing the public space in the axis of Avenue of Roses and Central Square. This article presents an authorial vision of designing public spaces for the socialist realist city of the future.

Keywords: revitalization, public space, urban composition, Nowa Huta

* Mgr inż. arch. Karolina Dudzic-Gyurkovich, PIATELKO-DG. Sp. z o. o., KMK STUDIO, Kraków.

1. Wstęp

Decyzją polityczną komunistycznych władz PRL z 1947 roku, na terenach podkrakowskich wsi Mogiła (z zabytkowym opactwem oo. Cystersów, o historii sięgającej XIII wieku), Pleszów i Krzesławice w 1949 roku przystąpiono do budowy potężnego kombinatu metalurgicznego. Historycy spierają się, w jakim stopniu było to związane z brakiem poparcia dla nowych, prosowieckich władz ze strony mieszkańców Krakowa. Niemniej, decyzja o budowie kombinatu oraz zlokalizowanego w jego sąsiedztwie pierwszego w powojennej Polsce nowego miasta, budowanego od podstaw – Nowej Huty, miała zmienić stosunki demograficzne w województwie na korzyść *panującej* klasy robotniczej. Od roku 1949 realizację zabudowy miasta prowadzono według projektu urbanistycznego opracowanego w krakowskim Miastoprojekcie przez zespół pod kierunkiem Tadeusza Ptasińskiego. W koncepcji tej wyróżnić można elementy amerykańskiej doktryny *jednostek sąsiedzkich* oraz idei *miasta ogrodu*. Powstał samodzielny organizm miejski, przez krótki czas niezależny administracyjnie od Krakowa, wyposażony w niezbędne obiekty użyteczności publicznej, szkoły, sklepy i punkty usługowe. Nowa Huta miała stać się wzorem *robotniczego miasta przyszłości*. O historii budowy i rozwoju przestrzennego Nowej Huty powstało bardzo wiele opracowań naukowych i popularno-naukowych, wśród których duże znaczenie mają prace autorstwa Andrzeja Lorka [np. 1, 5].

Podstawą kompozycji urbanistycznej miasta, w której doszukiwać się można nawet inspiracji wieloosiowymi układami barokowymi, jest pięć arterii komunikacyjnych, zbiegających się na placu Centralnym. Główną oś stanowi aleja Róż, biegnąca w kierunku północnym od placu. Po ponad sześćdziesięciu latach, które minęły od rozpoczęcia budowy Nowej Huty, nie wszystkie sekwencje tej kompozycji urbanistycznej pozostają czytelne dla użytkowników przestrzeni miejskiej. Pomimo wprowadzonej przed kilkanaście laty ochrony konserwatorskiej całości układu urbanistycznego, nie należy zapominać, że niektóre elementy pierwotnego projektu – zarówno budynki, jak i rozwiązania architektoniczno-krajobrazowe – nie zostały nigdy zrealizowane¹. Niekiedy zastąpiono je innymi – późniejszymi, wprowadzono także liczne uzupełnienia, które nie zawsze trafnie wpisywały się w zastany kontekst. W nielicznych miejscach kompozycja pozostaje wciąż niedokończona. Przestrzeń publiczna Nowej Huty w dużej mierze jest zdegradowana, a zieleń jest w wielu miejscach zaniedbana. Na tym tle Gmina Miejska Kraków rozpięła jesienią 2011 roku, kolejny już, po roku 1989², konkurs architektoniczno-urbanistyczny, ideowy na opracowanie koncepcji rewitalizacji przestrzeni publicznej w osi alei Róż i placu Centralnego. W niniejszym artykule przedstawiono autorską wizję projektową przyszłości przestrzeni publicznych *socrealistycznego miasta przyszłości*, która była wypowiedzią konkursową na zadany przez władarzy miasta temat³.

2. Idea

W przedstawianym projekcie rewitalizacji głównej osi urbanistycznej Nowej Huty, wraz z towarzyszącymi jej przestrzeniami publicznymi o zróżnicowanym charakterze, autorzy starają się nawiązać dialog z zachowanym, wartościowym dziedzictwem epoki, operując delikatnymi, współczesnymi elementami. Główną ideą jest przywrócenie klarowności kompozycyjnej i podkreślenie, wyjątkowej w skali europejskiej, tożsamości miejsca. Służy temu między innymi wprowadzenie posadzki o podobnym rysunku, z użyciem tych samych materiałów i faktur, we wszystkich utwardzonych pieszych i pieszo-jezdnym przestrzeniach publicznych w obszarze opracowania. W projekcie starano się przywrócić odpowiednią rangę głównym przestrzeniom publicznym dzielnicy, nie zapominając o ich zróżnicowanym charakterze. Wytworzono sekwencję pieszych placów, w na podstawie placu Centralnego i początkowego odcinka alei Róż, uwolnionych od indywidualnego ruchu samochodowego, która powinna stać się *salonem Nowej Huty*, oddziałującym w skali miasta – konkurencyjnym, ale też komplementarnym dla innych przestrzeni publicznych Krakowa (zespołów historycznych placów na Starym Mieście czy na Kazimierzu). Ważną ideową rolę w projekcie odgrywa kolor – RÓŻ, który ma szansę stać się elementem identyfikującym przestrzeń i budującym na nowo tożsamość Nowej Huty jako dzielnicy już dziś przeżywającej swój renesans.

3. Główne założenia projektowe

3.1. Rozwiązania komunikacyjne w skali dzielnicy

Za niezbędne uważa się zlikwidowanie bariery urbanistycznej, jaką dla prawidłowego funkcjonowania aktywnych i atrakcyjnych przestrzeni publicznych w Nowej Hucie oraz ich połączenia z Łakami Nowohuckimi stanowi trasa tranzytowa w ciągu al. Jana Pawła II. Prawie ukończona budowa północno-wschodniej części obwodnicy autostradowej Krakowa i związana z tym faktem rozbudowa infrastruktury drogowej pozwoli na eliminację tranzytu z tej arterii. Ruch tranzytowy może – i powinien – omijać centrum Nowej Huty od północy i wschodu poprzez następujące ulice: Bieńczycka–Kocmyrzowska–Ujastek–Ujastek Mogiłski–Igołomska⁴. Zaproponowana w projekcie hierarchia ruchu kołowego pozwoli na uwolnienie placu Centralnego z indywidualnego ruchu samochodowego, przy zachowaniu komunikacji publicznej wraz z koniecznym remontem torowisk tramwajowych. Równocześnie zaproponowano system publicznych garaży podziemnych pod placem Centralnym i fragmentami jego południowej części⁵. Postuluje się, aby mieszkańcy sąsiednich osiedli mogli z niego korzystać na zasadach preferencyjnych.

3.2. Hierarchia i rozwiązania przestrzeni publicznych wzdłuż głównej osi urbanistycznej Nowej Huty

W projekcie najważniejszych przestrzeni publicznych Nowej Huty oraz półpublicznych przestrzeni wewnątrz dwóch kwartałów mieszkalno-usługowych (osiedli Centrum B i Centrum C) oparto się na zasadach projektowania uniwersalnego. Dzięki temu będą mogły być one wykorzystywane przez wszystkich użytkowników, niezależnie od wieku i stopnia niepełnosprawności [np. 4]. Zakłada się, że odmienna aranżacja poszczególnych fragmentów przestrzeni publicznych przyczyni się do ich indywidualizacji, a ciągłość kompozycyjną zapewni podobna w charakterze posadzka, niektóre – powtarzalne – elementy małej architektury oraz podkreślenie głównej osi dzielnicy w trzech wymiarach. Służyć ma temu także delikatnie wprowadzony kolor – RÓŻ, który użyty został w kilku odcieniach – zarówno w posadzce, małej architekturze, jak i elementach zieleni (postulowany jest powrót do obsadzania klombów wzdłuż głównej osi założenia różami, kwitnącymi w rozmaitych odcieniach różu). Na całym obszarze opracowania uporządkowano i uzupełniono zieleni wysoką i niską. Po południowej stronie al. Jana Pawła II proponuje się uporządkowanie i dogęszczenie istniejącego zagajnika, jako przedłużenie parku Kultury. Wzdłuż całej osi proponuje się umieszczenie, na odpowiednich postumentach, płaskorzeźb i tablic informujących o kompozycji i historii poszczególnych miejsc – z opisami po polsku, angielsku w alfabecie łacińskim i Braille'a (rozwiązanie analogiczne do zrealizowanego przez Urząd Miasta Krakowa w Starym Mieście 12-elementowego programu Droga Królewska dla niepełnosprawnego turysty), co miałyby dodatkowy wymiar edukacyjny, a także pozwoliło odbudować tożsamość miejsca.

1. Za najbardziej reprezentacyjne i potencjalnie najbardziej aktywne przestrzenie publiczne uznano plac Centralny (wraz z jego południową częścią położoną pomiędzy osiedlem Centrum E⁶, a Nowohuckim Centrum Kultury) oraz bezpośrednio z nim połączony, początkowy odcinek alei Róż (do al. Przyjaźni), która to sekwencja wewnątrz stanie się *salonem Nowej Huty*, przeznaczonym dla mieszkańców i turystów. W uwolnionej od indywidualnego ruchu samochodowego przestrzeni mogą odbywać się różnorodne imprezy plenerowe, happeningi artystyczne i akcje społeczne, odpowiednie do skali tych wnętrz. W tym obszarze wprowadzono najwięcej powierzchni utwardzonych, które przy styku ze Skarpą Nowohucką będą zmieniały się w zgeometryzowane zieleńce. Zrezygnowano z wprowadzania elementów kubaturowych w przestrzeń południowej części placu Centralnego (w sąsiedztwie Centrum E i NCK), które zasłaniałyby unikalny widok z placu w kierunku pradoliny Wisły.

Bogaty program funkcjonalny związany z promowaniem historii, kultury i sztuki – oddział Muzeum Nowej Huty, kawiarnie, księgarnie, galerie sztuki użytkowej itp. – umieszczono pod ziemią, wokół RÓŻOWEGO PASA, obniżonego o ok. 5 m w stosunku do poziomu posadzki głównych części placu. Wytworzona w ten sposób unikalna przestrzeń publiczna o wyrazistym charakterze, położona w bezpośrednim sąsiedztwie NCK, ma szansę działać jako wielofunkcyjna przestrzeń kultury⁷, dodatkowo aktywizuje to miejsce. Jest ona dostępna od strony północnej za pomocą systemu łagodnych pochylni o nachyleniu ok. 4%. Natomiast w kierunku południowym wznosi się ona niemal niezauważalnie w kierunku krawędzi Skarpy Nowohuckiej. Tym samym może być użytkowana również jako swoisty amfiteatr dla projekcji filmowych i występów plenerowych. W tej przestrzeni postanowiono także na nowo uczcić pamięć nowohuckiej *Solidarności*, w postaci pamiątkowych tablic w bocznych

ścianach RÓŻOWEGO PASA. Zdaniem autorów projektu istniejący w tym rejonie pomnik nie odpowiada randze wydarzeń tamtych dni.

Aranżacja placu Centralnego oparta została na podkreśleniu i przedłużeniu w kierunku południowym głównej osi alei Róż, poprzez wprowadzenie klombów z niewielkimi drzewami, zamkniętych w *kubikach* (8 m × 8 m × 8 m) o konstrukcji stalowej pokrytych ażurową siatką. Zakłada się, że sąsiadujące z powierzchnią placu segmenty siatki będzie można podnosić i opuszczać, aby umożliwić pielęgnację zieleni, ukrytych wewnątrz klombów urządzeń służących obsłudze technicznej garażu podziemnego, lub –po prostu – bliższemu kontaktowi przechodniów z zielenią. W niektórych kubikach znajdują się schody i windy do garażu podziemnego. Ażurowe kubiki nawiązują do historii Nowej Huty jako miasta związanego z Kombinatem Metalurgicznym i budują w sposób nowoczesny utraconą tożsamość miejsca. Na ścianach kubików przewiduje się także organizowanie wystaw plenerowych. Uzupełnieniem aranżacji placu są różnicowane w formie siedziska oraz wprowadzone pomiędzy klombami delikatne powierzchnie wody, które w połączeniu z cieniem drzew mogą dawać ochłodę w czasie gorących letnich dni i ożywiać przestrzeń przez cały rok. Uporządkowano istniejące wzdłuż elewacji placu skwery obudowując je ławkami wyposażonymi w elementy oświetleniowe i kosze na odpadki. Wzdłuż krótszych pierzei placu Centralnego zaproponowano usytuowanie przystanków komunikacji miejskiej połączonych z kioskami.

Proponuje się różne systemy oświetlenia zaprojektowanych przestrzeni publicznych – zarówno stojące latarnie, zawieszane w głównej osi placu pomiędzy kubikami – *kule świetlne*, a także oświetlenie liniowe w posadzce oraz punktowe umieszczone na istniejących budynkach i projektowanych elementach małej architektury (kubiki, przystanki, siedziska) oraz wewnątrz klombów podświetlające drzewa. Proponuje się powrót do nieistniejącej już dekoracji neonowej elewacji, która powinna mieć funkcję informacyjno-orientującą⁸.

W początkowym odcinku Alei Róż (do al. Przyjaźni) zaproponowano zmianę aranżacji zieleni oraz niewielki otwarty obiekt – rotundę, o gabarycie zbliżonym do wysokości pierwszej kondygnacji sąsiednich budynków, mieszczącą fotoplastikon, usytuowany od strony wejścia z placu Centralnego. Kontynuuje się też oświetlenie w formie *kul świetlnych*. Zakłada się, że dzięki nowej aranżacji sekwencji tych przestrzeni, znajdujące się przy placu Centralnym, a także w budynkach Centrum E oraz w początkowej strefie alei Róż lokale usługowe mogą zmienić swój profil na bardziej aktywizujący przestrzeń miejską. Mamy nadzieję, że w miejsce banków i *second-handów* pojawiają się eleganckie sklepy, galerie sztuki, eleganckie kawiarnie i restauracje w sąsiedztwie wciąż na szczęcie istniejącej księgarni i cepelii.

2. Kolejny odcinek alei Róż, pomiędzy al. Przyjaźni a ul. Rydza-Śmigłego, wraz z parkiem Ratuszowym, powinien stać się główną zieloną przestrzenią rekreacyjną w skali dzielnicy, przeznaczoną dla mieszkańców, jak i turystów. Nowa aranżacja parku z punktami małej gastronomii i całoroczną karuzelą o historyzującej formie, przez kontrast do nowoczesnej posadзки i pozostałych elementów wyposażenia⁹ będzie sprzyjać wypoczynkowi i relaksowi. Sąsiedztwo biblioteki dzielnicowej czyni tę przestrzeń niezwykle atrakcyjną dla dzieci i młodzieży oraz osób starszych. W parku zapewniono liczne ławki i stoliki do gier w szachy i warcaby na wolnym powietrzu. W miejscu przecięcia się głównych ciągów pieszych powstaje trójkątny plac, na którym można w sezonie organizować kameralne występy plenerowe- koncerty, przedstawienia teatralne, wystawy plenerowe oraz konkursy dla dzieci i młodzieży. Różnicowana kompozycja zieleni parku może wzbogacać ich edukację.
3. Położone na północ od ul. Rydza-Śmigłego rejonu obszaru opracowania, to przede wszystkim zielona aleja, przestrzeń integrująca mieszkańców poszczególnych osiedli. Pomocna w tym może stać się atrakcyjna oferta kulturalna, usługowa i gastronomiczna, oferowana w istniejących już dzisiaj lokalach wzdłuż Alei Róż. Kulminacją tej strefy jest niewielki skwer przy ul. Żeromskiego. Położony na bliźniaczych działkach po dwóch stronach alei Róż, zaniedbany dzisiaj skwer, w projekcie otrzymał uporządkowaną kompozycję zieleni i wody. Dzięki różnicowanemu wyposażeniu mógłby stać się miejscem zabaw dla dzieci (zabawki edukacyjne) oraz rekreacji wszystkich mieszkańców. Staw po wschodniej stronie skweru stanie się miejscem romantycznych spotkań i zabaw dziecięcych, a także edukacji ekologicznej (roślinność i fauna wodna). Zimą mogłoby się ono zmieniać w otwarte lodowisko.
4. Półpubliczne wnętrza osiedli Centrum B i Centrum C, zaprojektowane zgodnie z ideą jednostek sąsiedzkich, zostały uporządkowane. Przede wszystkim zajęto się obecnie chaotyczną kompozycją zieleni i zorganizowano na nowo place zabaw dla dzieci. Największym problemem tych przestrzeni jest oczywiście parkowanie¹⁰, dla-

tego pod częścią zieleńców zapewniono parkingi podziemne¹¹ oraz uporządkowano parkowanie wzdłuż wewnętrznych uliczek serwisowych. Od strony wejść z wnętrza kwartałów na pieszy odcinek alei Róż, zaproponowano powierzchnie utwardzone, towarzyszące znajdującym się w sąsiedztwie z nimi budynkom funkcjom publicznym (np. NOT).

3.3. Elewacje budynków w rejonie opracowania

Budynki zabytkowej części Nowej Huty są obecnie często remontowane. Postuluje się, aby przy trwających w rejonie opracowania remontach i termomodernizacjach zwrócić uwagę na dbałość o zachowanie oryginalnego, unikatowego detalu oraz historycznej, zakładanej w pierwotnym projekcie kolorystyki. Szczególną uwagę należy zachować także przy wymianie stolarki okiennej i drzwiowej. Należy dążyć do jej uporządkowania, zarówno w obrębie indywidualnych mieszkań, jak i znajdujących się w parterach lokali usługowych i siedzib instytucji publicznych.

Problematyczne wydaje się proponowanie zmiany elewacji NCK bez wnikania w strukturę funkcjonalno-przestrzenną tego obiektu, co jest z wielu względów niezbędne. W projekcie zaproponowano jej remont w pierwotnej formie oraz dodatkowe zamontowanie paneli z siatki stalowej – analogicznie jak w kubikach. Proponuje się powrót do istniejącej niegdyś dekoracji neonowej budynków i zastosowanie jej wzdłuż całego przebiegu głównej osi urbanistycznej Nowej Huty – w szczególnie uzasadnionych przypadkach postuluje się odtworzenie nieistniejących już dzisiaj neonów¹² w ich pierwotnej formie. Przyczyni się to do wyróżnienia tej przestrzeni w skali dzielnicy i miasta oraz jej uatrakcyjnienia w godzinach wieczornych. Wydaje się, że będzie to szczególnie cenne w sezonie jesienno-zimowym, kiedy jeden z głównych atutów Nowej Huty – bujna zieleń – niemal nie istnieje.

4. Wnioski

Autorska wizja przekształcenia i uczytelnienia kompozycji centralnej sekwencji wnętrza urbanistycznych Nowej Huty, ma za zadanie ich rewitalizację w wielu wymiarach. Poza oczywistym wymiarem urbanistycznym, ma szansę przyczynić się do odnowienia struktury społecznej dzielnicy. Eliminacja indywidualnego ruchu kołowego na niektórych placach i skwerach oraz wymuszenie jego spowolnienia w innych fragmentach obszaru opracowania poprzez ukształtowanie posadzki, a przede wszystkim likwidacja ruchu tranzytowego przez plac Centralny, przyczyni się na pewno do zwiększenia bezpieczeństwa użytkowania przestrzeni publicznych i komfortu zamieszkiwania. Rozbudowa programu kulturalnego i edukacyjnego Nowej Huty poprzez niewielkie – podziemne – inwestycje kubaturowe i zachęcające do organizacji wielu działań z pogranicza kultury i sztuki ukształtowanie fragmentów przestrzeni publicznych i elementów małej architektury uczyni główną oś socrealistycznego *miasta przyszłości*, atrakcyjną dla turystów, dzieci i młodzieży. Konkurs był z założenia ideowy¹³. Miejmy nadzieję, że niektóre cenne myśli z tego i innych opracowań konkursowych przełożą się na realne zapisy sporządzanych planów miejscowych.

Przypisy

¹ Np. planowany ratusz przy głównej osi alei Róż (w miejscu dzisiejszego parku Ratuszowego), czy Dom Kultury na zamknięciu placu Centralnego i zalew na terenie Łąk Nowohuckich – por. [1].

² W roku 2002 odbyło się IX Międzynarodowe Biennale Architektury „Mniej ideologii – więcej geometrii” poświęcone Nowej Hucie (laureatami grand prix był wrocławski zespół w składzie arch. arch. Dorota Palmaczyńska, Jakub Rozmuski, Sebastian Bieganski) – www.sarp.krakow.pl; a następnie – w 2004 roku konkurs na opracowanie koncepcji zagospodarowania południowej części placu Centralnego, którego laureatem został arch. Wojciech Obtulowicz.

³ Autorzy projektu – PIATELKO-DG. Sp. z o.o. & KMK STUDIO, Kraków: arch. arch. Karolina Dudzic-Gyurkovich, Mateusz Gyurkovich; współpraca: arq. arq. Marta Garcia Alonso, Miguel Angel Diaz Iturriaga – projekt konkursowy listopad 2011.

⁴ W obecnej sytuacji można założyć, że już teraz jest to możliwe, przy zachowaniu istniejących dojazdów do wnętrza kwartałów mieszkalnych wokół placu Centralnego.

⁵ Na ok. 500 miejsc w jednym poziomie. Możliwa jest oczywiście realizacja podziemnych garaży wielopoziomowych, w zależności od budżetu i szczegółowych rozwiązań projektowych.

- ⁶ Postmodernistyczne osiedle na Skarpie Nowohuckiej z lat osiemdziesiątych XX wieku, autorstwa arch. Romualda Loeglera z zespołem, było wielokrotnie opisywane w krajowych i zagranicznych czasopismach branżowych.
- ⁷ Odnosnie do próby definicji współczesnych *wielofunkcyjnych przestrzeni kultury* – por. np.: [2].
- ⁸ Roli orientacji w przestrzeni publicznej miasta nie sposób przecenić, por. [3].
- ⁹ Jak np. w Parc de la Vilette w Paryżu.
- ¹⁰ W czasach projektowania Nowej Huty nie zakładano, że jej mieszkańcy będą posiadali taką liczbę samochodów, za to doskonale rozwiązano problematykę transportu zbiorowego.
- ¹¹ Na około 220 miejsc w obu osiedlach łącznie – ze względu na układ budynków i zieleni wysokiej, nie było możliwe zwiększenie tej liczby na tym etapie projektowania (skale opracowania to 1:1000 dla całości założenia oraz 1:250 dla wybranego fragmentu: placu Centralnego).
- ¹² Por. chociażby [1] oraz bogate zbiory fotografii w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa.
- ¹³ Wyniki konkursu, na który wpłynęło 12 prac, ogłoszono 25.11.2011. Jury nie przyznało I nagrody. II nagrodę otrzymało Atelier Loegler & Partnerzy; III nagrodę In&Out Architekci Krajobrazu Dorota Nitecka-Frączyk. Obydwie nagrodzone prace, podobnie jak omawiana w niniejszym artykule autorska wizja projektowa, uwalniają przestrzeń placu Centralnego od ruchu samochodowego. Przyznano także dwa wyróżnienia: wyróżnienie pierwsze – Pracownia Projektowa ABP Studio Bartosz Prokop; wyróżnienie drugie – Instant Grupa Projektowa Paweł Józefowski. Wyniki konkursu mają posłużyć przy sporządzaniu Lokalnego Planu Rewitalizacji Nowej Huty. Por. D. Hajok, *Plac Centralny jak Rynek, Aleja Róż z fontannami* (www.krakow.gazeta.pl).

1. Introduction

In 1947, the communist authorities of the Polish People's Republic took a political decision to implement a gigantic metallurgical plant on the grounds of the villages: Mogiła (with the historical Cistercian Abbey which dates back to the 13th century), Płaszów and Krzesławice located near Krakow. Historians argue if it was related to a lack of support for the new, pro-Soviet authorities from the inhabitants of Krakow. Nevertheless, the decision to begin constructing the plant and postwar Poland's first new city from the foundations – Nowa Huta located in its vicinity was about to change the demographical relations in the province for the benefit of the *ruling* working class. From 1949, the implementation of city development proceeded according to an urban design prepared at Krakow's Miastoprojekt by a team supervised by Tadeusz Ptasiński. In this concept, we can distinguish some elements of the American doctrine of *neighbourhood units* and the idea of *the garden city*. An independent urban organism came into existence. For a short time, it was administratively independent from Krakow and equipped with necessary public objects, schools, shops and service establishments. Nowa Huta was expected to become a model *workers' city of the future*. There is a considerable number of scientific and popular science papers on the history and spatial development of Nowa Huta, including some significant works written by Andrzej Lorek [1, 5].

The urban composition of the city, where one can even look for some inspirations from multi-axis Baroque layouts, is based upon five transport arteries converging in Central Square. The main axis is Avenue of Roses extending north of the square. More than sixty years after the commencement of construction, not all the sequences of its urban composition remain legible to the users of this urban space. In spite of the protection of the entire urban layout, introduced several years ago, we must not forget that some elements of the original design – buildings as well as architectural and landscape solutions – have never been implemented¹. Some have been replaced with other, later ones; numerous supplementations, which were not always adjusted to the existing context, have been introduced, too. In few places, the composition remains unfinished. To a large extent, the public space of Nowa Huta is degraded, whereas the existing greenery is neglected in many places. Against this background, in the autumn of 2011, the Municipal Commune of Krakow announced an *ideological architectural and urban competition for a concept of revitalizing the public space in the axis of Avenue of Roses and Central Square*, just another one after the year 1989². This article presents an authorial vision of designing public spaces for *the socialist realist city of the future* which was a competition entry on the theme assigned by the municipal authorities³.

2. The idea

In the presented design of revitalizing the main urban axis of Nowa Huta together with the accompanying public spaces of varied character, the authors attempt to establish a dialogue with the preserved valuable heritage of the bygone epoch using delicate contemporary elements. The principal idea is to restore compositional clarity and emphasize the identity of this place which is unique in the European scale. It is supported by the introduction of a floor with a similar outline with the use of the same materials and textures in all the hardened pedestrian and vehicular public spaces. The designers try to restore adequate rank for the main public spaces in the district not forgetting about their varied character. They create a sequence of pedestrian squares based on Central Square and the initial stretch of the Avenue of Roses free from individual car traffic which ought to become **the salon of Nowa Huta** influential in the scale of the city – competitive as well as complementary for other public spaces in Cracow (complexes of historical squares in the Old Town or in the Jewish district of Kazimierz). The colour **PINK** plays an important, ideological role in this design – it may become the element which will identify this space and rebuild the identity of Nowa Huta as a district which is influencing its revival.

3. The main assumptions of the design

3.1. Transport solutions in the scale of the district

Liquidating an urban barrier in the form of a transit route in the course of Jana Pawła II Ave. for the proper functioning of active and attractive public spaces in Nowa Huta and connecting them with Nowa Huta's Meadows is treated as a necessity. The nearly finished construction of the northeastern part of Krakow's motorway ring road and the related extension of its road infrastructure will make it possible to eliminate transit from this artery. Transit movement may – and it should – go around the centre of Nowa Huta from the north and the east through the following streets: Bieńczycka- Kocmyrzowska-Ujastek- Ujastek Mogilski- Igołomska⁴. The suggested hierarchy of vehicular traffic will make it possible to free Central Square from individual car traffic and maintain public transport with the necessary repair of tramways. A system of public underground garages beneath Centralny Square and fragments of its southern part⁵ was proposed, too. It postulated that the inhabitants of the neighbouring estates can use it by preferential rules.

3.2. The hierarchy and solutions of public spaces along the main urban axis of nowa huta

The design of the most important public spaces in Nowa Huta and the semipublic spaces of the interiors of two residential and service quarters (housing estates: Centrum B and Centrum C) is based on the principles of universal design. As a result, they will be rendered accessible for all the users regardless of their age or degree of disability. It is assumed that a different arrangement of individual fragments of public spaces will contribute to their individualization, while compositional continuity will be secured by a floor of similar character, some repeatable decorative structures and an emphasis on the main axis of the district in three dimensions. It will be also supported by the delicately introduced colour **PINK** which was used in several shades – in the floor, decorative structures as well as green elements (a return to planting flowerbeds along the main axis of this layout with roses blooming in various shades of pink is postulated). High and low greenery was put in order and complemented in the entire area in question. Putting the existing coppice in order and making it denser as an extension of the Culture Park is proposed on the southern side of Jana Pawła II Ave. Introducing reliefs and plaques informing about the composition and history of individual places is suggested along the entire axis. They would be installed on special pedestals with descriptions in Polish, English and Braille (a solution analogous to the twelve-element *The Royal Way for disabled tourists* programme implemented in the Old Town by the Office of the City of Cracow) which would include an additional educational dimension as well as make it possible to rebuild the identity of this place.

1. Centralny Square (with its southern part located between Centrum E housing estate⁶ and the NCK – Nowa Huta's Centre of Culture) and the initial stretch of Avenue of Roses (up to Przyjaźni Ave.), directly connected with it, are acknowledged as the most representative and potentially most active public spaces. This sequence of interiors will become **the salon of Nowa Huta** meant for the inhabitants and tourists. Various open-air events,

artistic happenings and social actions, adequate to the scale of these interiors, may be held in the space free from individual car traffic. Most hardened spaces, which will turn into geometrized lawns at the meeting point with Nowa Huta's Slope, were introduced here. The authors decided not to use any cubature elements in the space of the southern part of Central Square (in the vicinity of Centrum E and the NCK) which would conceal the unique view of the Vistula proglacial stream valley from the square.

A rich functional programme related to the promotion of history, culture and art – a branch of the Museum of Nowa Huta, cafes, bookshops, galleries of applied art etc. – are situated underground around *THE PINK BELT* lowered about five metres in relation to the level of the floor of the main parts of the square. The resulting unique public space of vivid character, located in the vicinity of the NCK, has a chance of acting as a multipurpose space of culture⁷ and activates this place. It is accessible from the north side by means of a system of gentle ramps (c. 4%). It rises nearly unnoticeably in the southern direction towards the edges of Nowa Huta's Slope. That is why it can be also used as a kind of an amphitheatre for film screenings and open-air shows. This space will also commemorate Nowa Huta's *Solidarity* in the shape of plaques in the side walls of *THE PINK BELT*. In the designers' opinion, the existing monument does not match the rank of those historical events.

The arrangement of Central Square was based upon accentuating and extending the main axis of Avenue of Roses southwards by introducing flowerbeds with small trees closed in *cubic forms* (8 m × 8 m × 8 m) in steel construction covered with an openwork net. It is assumed that segments of this net, neighbouring on the area of the square, will be lifted and lowered in order to facilitate the nurturing of greenery, devices for the technical service of the underground garage hidden inside the flowerbeds or simply closer contact with the greenery. Some of the *cubic forms* include stairs and lifts to the underground garage. The openwork *cubic forms* refer to the history of Nowa Huta as a city related to the Metallurgical Plant and build the lost identity of this place in a modern way. Outdoor exhibitions will be also organized on the walls of the cubic forms. The arrangement of the Square is complemented with variously formed seats and delicate water surfaces, introduced between the flowerbeds, which – combined with tree shade – may give refreshment on hot summer days and enliven the space all year round. Lawns along the facades of the square were arranged and surrounded with benches equipped with lighting elements and waste bins. Public transport stops with kiosks were suggested along the shorter frontages of Central Square.

Various systems illuminating the designed public spaces are proposed – standing street lamps hung in the main axis of the square between the *cubic forms* – *light balls*, linear illumination in the floor, point lighting on the existing buildings and the designed decorative structures (*cubic forms*, stops, seats) and inside the flowerbeds illuminating the trees. A return to the inexistent decoration of the neon façade, which should fulfill the informative and orienting function, is suggested⁸.

A change in the arrangement of greenery and a little open object – a rotunda whose limiting outlines are similar to the height of the first storey of the neighbouring buildings, including a peepshow situated at the entrance from Central Square, were proposed in the initial stretch of Avenue of Roses (up to Przyjaźni Ave.). Illumination in the form of *light balls* is continued as well. It is assumed that – owing to the new arrangement of the sequence of these spaces – service establishments located at Central Square, the buildings in Centrum E and the initial zone of Avenue of Roses can change their profile into more activating the urban space. We hope that elegant shops, art galleries, fancy restaurants and cafes will appear in place of banks and second-hand establishments in the vicinity of a fortunately surviving bookshop and a “Cepelia” with folk products.

2. Another stretch of Avenue of Roses, between Przyjaźni Ave. and Rydza-Śmigłego St. together with the City Hall Park, should become the main green recreational space in the scale of the district meant for the inhabitants and tourists. The new arrangement of the park with small gastronomy and a year-long merry-go-round plus a historicizing form will be conducive to leisure and relaxation by contrast with the modern floor and the remaining elements of the equipment⁹. The nearness of the district library makes this space unusually attractive for children, adolescents and elderly people. The park has a number of benches and tables for playing chess and draughts under the sheltering sky. A triangular area will be constructed at the intersection of the main pedestrian sequences where small-scale open-air events – concerts, theatrical plays, exhibitions or competitions – can be organized in season. The varied composition of park greenery may enrich the education of children and adolescents.

3. Areas located north of Rydza-Śmigłego St. include a green avenue, a space integrating the inhabitants of individual housing estates. An attractive cultural, service and gastronomical offer in the existing establishments along Avenue of Roses can be helpful, too. The culmination of this zone is a little lawn at Żeromskiego St. This neglected place, situated in twin plots on both sides of Avenue of Roses, received an arranged composition of greenery and water in the design. Owing to its varied infrastructure, it could become a playground (educational toys) and a recreational spot for all. A pond in the east side of the lawn will become a place for romantic meetings and children's play as well as ecological education (water flora and fauna). In the wintertime, it could be changed into an outdoor ice rink.
4. The semipublic interiors of Centrum B and Centrum C, designed on the basis of the idea of neighbourhood units, were arranged. First of all, the chaotic composition of greenery was taken care of, while playgrounds were reorganized. Obviously, the biggest problem in these spaces is parking¹⁰, therefore underground car parks¹¹ were guaranteed under certain lawns, whereas parking along internal service alleys was arranged. Some hardened areas, accompanying public functions in the neighbouring buildings (e.g. the NOT), were proposed at the entrances from the interiors of the quarters onto the pedestrian stretch of Avenue of Roses.

3.3. The facades of buildings in the area in question

The buildings in the historical part of Nowa Huta are frequently refurbished. It is postulated to pay attention to the preservation of original, unique detail and the historical colours of the original design. Special attention must be also paid while exchanging the window and door woodwork. It should be arranged, both within the original flats and in service premises and the seats of public institutions on the ground floors.

The proposition of changing the NCK façade, which is necessary for many reasons, without filtering in the functional and spatial structure of this object seems problematic. The designers suggest repairing it in their original form and installing panels of a steel net – analogically to the *cubic forms*. They propose retuning to the previous neon decoration of the buildings and using it along the entire course of the main urban axis of Nowa Huta – in especially justified cases, nonexistent neon lights¹² can be recreated in their original form. It will contribute to distinguishing this space in the scale of the district as well as the city and making it more attractive at late hours. It seems that it will be especially valuable in the autumn and the winter when one of Nowa Huta's trump cards – lush greenery – seems gone forever.

4. Conclusions

The authors' vision of transforming the composition of the central sequence of urban interiors in Nowa Huta and making it more legible aims at revitalizing them in many dimensions. Apart from the obvious urban dimension, it stands a chance of contributing to the revival of the social structure of this district. Eliminating individual vehicular traffic in some squares and lawns and slowing it down in other fragments of the area by shaping the floor and – first and foremost – liquidating transit across Central Square will certainly contribute to an increase in the safety of using public spaces and the comfort of residence. The extension of Nowa Huta's cultural and educational programme through small underground cubature investments and the formation of fragments of public spaces and decorative structures, encouraging people to organize many actions on the borderline of culture and art, will make the main axis of the socialist realist *city of the future* attractive for tourists, children and adolescents. The competition was originally ideological¹³. Let us hope that some valuable concepts from this paper and other designs will be realized as real entries in local plans.

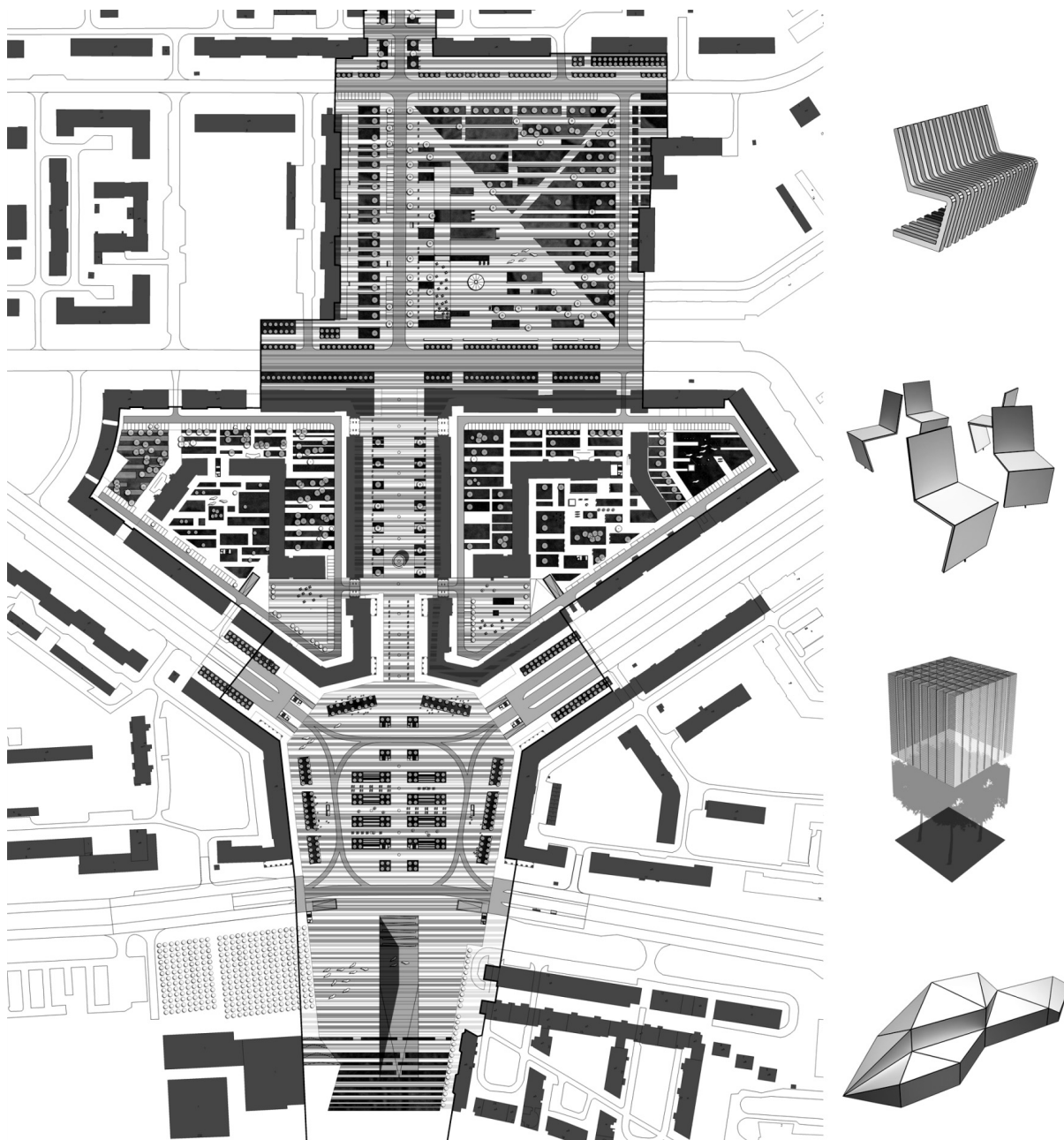
Endnotes

¹ E.g. the planned City Hall at the main axis of Róż Avenue (in place of today's City Hall Park) or the Community Centre at the closure of Centralny Square, and the artificial lake on the grounds of Nowa Huta's Meadows – cf. [1].

- ² In 2002, the 9th International Biennale of Architecture LESS IDEOLOGY – MORE GEOMETRY devoted to Nowa Huta was held (the Grand Prix laureate was a team from Wrocław: Arch.Arch. Dorota Palmaczyńska, Jakub Rozumski, Sebastian Bieganski) – www.sarp.krakow.pl; in 2004, a competition for a concept of developing the southern part of Centralny Square took place (Arch. Wojciech Obtulowicz was the winner).
- ³ Authors of the design – PIATELKO-DG. Ltd. & KMK STUDIO, Krakow: Arch.Arch. Karolina Dudzic-Gyurkovich, Mateusz Gyurkovich; cooperation: Arq.Arq. Marta Garcia Alonso, Miguel Angel Diaz Iturriaga – competition design November 2011.
- ⁴ Under the current circumstances, we can assume that this is already possible today, having the existing local roads connected the city blocks around the Central Square untouched.
- ⁵ For about 500 spaces at one level. Obviously, it is possible to implement multilevel underground garages depending on the budget and detailed designing solutions.
- ⁶ This postmodern housing estate on Nowa Huta's Slope dating back to the 1980s, designed by Arch. Romuald Loegler with his team, was often published in Polish and foreign trade magazines.
- ⁷ With reference to an attempt to define contemporary *multipurpose spaces of culture* – cf. e.g.: [2].
- ⁸ It is impossible to overestimate the role of orientation in the public space of a city – cf.: [3].
- ⁹ like in Parc de la Vilette in Paris, for instance.
- ¹⁰ The creators of Nowa Huta did not assume that its residents would have so many cars. However, they solved the problems of collective transport excellently.
- ¹¹ For c. 220 spaces in both estates cumulatively – on account of the existing layout of buildings and tall greenery, it was impossible to increase this number at this stage of designing (the scales are 1:1000 for the entire layout and 1:250 for a selected fragment – Centralny Square).
- ¹² Cf. e.g.: [1] and a rich book collection at the Historical Museum of the City of Krakow.
- ¹³ The results of the competition, which included twelve designs, were announced on November 25, 2011. The Jury did not grant the 1st award. The 2nd award went to Atelier Loegler & Partnerzy; the 3rd award – to In&Out Architekci Krajobrazu Dorota Nitecka-Frączyk. Both awarded designs, similarly to the authorial vision presented in this paper, have freed the space of Central Square from car traffic. Two honourable mentions were given as well: to ABP Studio Bartosz Prokop, and to Instant Grupa Projektowa Paweł Józefowski. The competition results will serve to prepare the Local Plan of Revitalizing Nowa Huta – cf. Hajok D., *Plac Centralny jak Rynek, Aleja Róż z fontannami* (www.krakow.gazeta.pl).

Literatura/References

- [1] Biedrzycka A. (red.), *Nowa Huta – architektura i twórcy miasta idealnego. Niezrealizowane projekty*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2007.
- [2] Gyurkovich M., *Realizacje wielofunkcyjnych zespołów kultury jako udane przykłady rewitalizacji obszarów zdegradowanych w wybranych miastach europejskich*, Czasopismo Techniczne, 4-A/2011/2, Wydawnictwo PK, Kraków 2011.
- [3] Kantarek A.A., *O orientacji w przestrzeni miasta*, Monografia 368, Wyd. PK, Kraków 2008.
- [4] Kuryłowicz E., *Projektowanie uniwersalne. Udostępnianie otoczenia osobom niepełnosprawnym*, CEBRON, Warszawa 1996.
- [5] Lorek A., *Geneza powstania i rozwoju realizmu socjalistycznego w architekturze i urbanistyce na tle przemian społeczno-politycznych w Europie w latach 1917-55*, praca doktorska pod kierunkiem prof. Witolda Cęckiewicza, mps. WA PK, Kraków 1992.

II. 1. Fragment rysunku planu zagospodarowania terenu oraz niektóre proponowane meble miejskie (rys. autorzy projektu)

III. 1. Fragment of a drawing showing the plan of development of the area and some proposed urban furniture (prepared by the authors of the design)

II. 2. Wizualizacja fragmentu przestrzeni Placu Centralnego (rys. K. Dudzic-Gyurkovich)

III. 2. Rendering of a fragment of the space of Central Square (drawn by K. Dudzic-Gyurkovich)